И. Ю. КРАЧКОВСКИЙ

Арабские рукописи из собрания Григория IV, патриарха антиохийского

Ign. Kračkovskij. Les manuscrits arabes de la collection de Grégoire IV, patriarche d'Antioche

Из тома VII Христианского Востока 1921—1924

ЛЕНИНГРАД
1924

Пр.

Пров. 1960

Напечатано по распоряжению Российской Академии Наук
Ноябрь 1924 г.
Непременный Секретарь, академик *С. Ольденбург*

24 2
25

Начато набором в 1918 г. — Окончено печатанием в ноябре 1924 г.

Издательство Российской Академии Наук

Ленинградский Гублит № 14728/2. — 95 экз.
Российская Государственная Академическая Типография. В О., 9 линия, 12

ХРИСТИАНСКІЙ ВОСТОКЪ 1921 — 1924.
ORIENT CHRÉTIEN

Арабскія рукописи изъ собранія Григорія IV, патріарха антіохійскаго.

(Краткая опись).

Среди іерарховъ антіохійской церкви, входившихъ въ непосредственное общеніе съ Россіей, два пріѣзжали въ концѣ династіи: Іоакимъ при Ѳедорѣ Іоанновичѣ въ 1586 году и Григорій IV при Николаѣ II въ 1913-мъ. Еще въ другомъ пунктѣ между этими посѣщеніями можно провести параллель: однимъ изъ побочныхъ слѣдствій пріѣзда было учрежденіе въ Россіи патріаршества. Личность послѣдняго посѣтителя Россіи Григорія IV позволяетъ сопоставить его не столько съ Іоакимомъ, сколько съ гостемъ Алексѣя Михайловича патріархомъ Макаріемъ, благодаря общему для нихъ интересу къ литературной дѣятельности, запечатлѣному теперь въ томъ собраніи рукописей, которое перешло къ Академіи Наукъ.

Григорій IV (род. 1859 г.) занимаетъ почтенное мѣсто среди современныхъ литераторовъ христіанскаго востока и не даромъ ему удѣлена спеціальная глава въ «Исторіи арабской журналистики» виконта Ṭаррāзī[1]. Будучи еще архидіакономъ въ Бейрутѣ, онъ съ 1883 года редактировалъ газету *ал-Хедійе* (Даръ); шестнадцатилѣтнее пребываніе митрополитомъ въ Триполи (1890—1906) дало ему возможность положить начало очень солидной рукописной библіотекѣ. Избраніе антіохійскимъ патріархомъ (въ 1906 г.) не отвлекло Григорія отъ книжныхъ занятій. Собираніе рукописей продолжало итти систематически и въ поискахъ за ними иногда даже командировались спеціальныя лица; въ 1909 году былъ основанъ журналъ *ан-Ни'ме* (Благодать) подъ непосредственнымъ наблюденіемъ патріарха.

[1] تاريخ الصحافة العربيّة بقلم الڤيكونت فيليب دى طرازى — II, Бейрутъ, 1913, стр. 207—215.

Этотъ журналъ, между прочимъ благодаря участію виднаго писателя историка ʿĪсы Маʿлӯфа[1], явился для оріенталистовъ столь же цѣннымъ изданіемъ, какъ и органъ бейрутскихъ іезуитовъ *ал-Машрикъ* (Востокъ): помимо спеціально богословскихъ статей въ немъ помѣщались изслѣдованія историко-литературнаго характера, замѣтки о рукописяхъ и т. д.

Во время поѣздки въ Россію на юбилейныя торжества по случаю 300-лѣтія дома Романовыхъ Григорій IV поднесъ быв. Императору Николаю II часть своего рукописнаго собранія въ количествѣ 42 томовъ. Подношеніе было включено въ составъ Собственной Его Величества Библіотеки и находилось до переворота въ Зимнемъ Дворцѣ. Послѣ февральской революціи Академія Наукъ возбудила ходатайство о передачѣ коллекціи въ одно изъ публичныхъ книгохранилищъ Петрограда[2]. Послѣ октябрьскаго переворота это ходатайство было повторено и осенью 1918 г., наконецъ, удовлетворено[3]. Послѣ ряда дополнительныхъ переговоровъ рукописи были переданы, уже въ февралѣ 1919 года, въ Азіатскій Музей[4].

Если выдѣлить изъ коллекціи одну греческую рукопись (№ 4), арабская часть рѣзко распадется на двѣ группы — рукописей мусульманскаго и христіанскаго происхожденія, хотя въ нѣкоторыхъ сборникахъ, конечно, попадаются статьи и той, и другой категоріи. Значеніе первой сравнительно не велико, какъ количественно, такъ и качественно: очевидно эти рукописи собирались патріархомъ случайно, безъ той систематичности и планомѣрности, которая замѣтна въ христіанской части. Ихъ всего четыре (№ 34, 36, 37, 39); всѣ онѣ представлены сочиненіями достаточно извѣстными въ рукописныхъ собраніяхъ, если не считать нѣсколькихъ трактатовъ по окулистикѣ, включенныхъ въ очень цѣнный смѣшанный христіанско-мусульманскій сборникъ (42). Содержаніе ихъ также обычно: филологія (36, 37), логика (39) и географія (34). Значеніе двухъ рукописей нѣсколько повышается отъ того, что онѣ даютъ очень хорошіе сличенные списки, исполненные сравнительно вскорѣ послѣ смерти авторовъ: это знаменитый комментарій Радӣ-ад-дӣна астрабадскаго (ум. 686/1287) на популярный грамматическій трактатъ (№ 37, дата 739/1338) и большое путешествіе по Сиріи, Египту и Аравіи дамасскаго мистика ʿАбд-ал-Ганӣ ан-Набулусӣ (ум. 1143/1731) въ рукописи 1204/1789 г. (№ 34).

---

[1] См. ibid II, 234—238.

[2] Приложеніе къ протоколу V засѣданія Отдѣленія Историч. Наукъ и Филологіи 8 марта 1917 г.

[3] Протоколъ X засѣданія Отдѣл. Историч. Наукъ и Филологіи 18/5 сентября 1918 г.

[4] Инвентарь № 13—54 (отъ 18 февраля 1919 г.)

Совершенно другой характеръ по степени важности носитъ христіанско-арабская часть; съ пріобрѣтеніемъ ея петроградскія собранія, если не количественно, то качественно становятся въ этой области на одну доску съ Парижемъ и Ватиканомъ, оставляя позади и Берлинъ и Лондонъ. Нужно отмѣтить, что въ Петербургѣ и до этого времени находились цѣнныя коллекціи. Собраніе Тишендорфа въ Публичной Библіотекѣ даетъ образцы перваго періода въ развитіи арабской письменности у христіанъ — періода преимущественно анонимной переводной литературы IX—XII вѣка; не менѣе цѣнная коллекція еп. Порфирія тамъ же важна преимущественно историко-географическими и апологетическими сочиненіями эпохи подъема литературной дѣятельности въ Сиріи XVII—XVIII вѣка въ связи съ патріаршествомъ Макарія. Коллекція архим. Антонина интересна богатымъ подборомъ литургическихъ памятниковъ. Примыкая по своему составу скорѣе къ коллекціи еп. Порфирія, новое собраніе впервые доставляетъ въ Россію большое количество рукописей Библіи и различныхъ частей ея, рядъ произведеній «классиковъ» христіанско-арабской письменности и обиліе новаго матеріала для характеристики того же Макарія и сына его архид. Павла. Если къ этимъ четыремъ собраніямъ прибавить отдѣльные цѣнные экземпляры, имѣющіеся въ Азіатскомъ Музеѣ и бывшемъ Учебномъ Отдѣленіи Мин. Ин. Дѣлъ, то окажется, что кромѣ ряда различныхъ униковъ Петербургъ располагаетъ теперь такимъ систематическимъ подборомъ матеріала, котораго нѣтъ не только на Западѣ, но и на Востокѣ и который могъ бы наполнить жизнь не одного ученого. Особенно это надо сказать про работы ʿАбдаллāха ибн-ал-Фадла антіохійскаго (XI в.), заинтересовавшаго въ послѣдніе годы европейскую науку, и патріарха Макарія (XVII в.), который все еще тщетно ждетъ изслѣдователя изъ среды русскихъ ученыхъ, хотя первый шагъ давно сдѣланъ переводчикомъ его путешествія Г. Муркосомъ.

Въ собраніи достаточно равномѣрно представлены всѣ наиболѣе существенные отдѣлы — библія, догматика и апологетика, церковная исторія и географія; имѣются отдѣльные памятники духовной поэзіи (38), филологіи (35), естественной исторіи (40) и медицины (41-42). Въ первомъ отдѣлѣ останавливаетъ вниманіе трехтомная библія (1—3) 1236 года, скопированная съ рукописи 1022 года; въ ней мы можемъ видѣть одну изъ первыхъ по времени полную редакцію библіи на арабскомъ языкѣ. Интересны различныя рукописи Евангелій (4—7), одна изъ которыхъ переноситъ насъ въ Коломну (6), и два греко-арабскихъ псалтиря (10, 11), къ сожалѣнію дефектные. Даже сухой перечень именъ авторовъ можетъ показать все разнообразіе новаго собранія. Переводная съ греческаго литература предста-

влена такими именами, какъ Василій Великій (16, 27), Григорій Богословъ (31), Іоаннъ Златоустъ (18, 27, 13, 16), Кириллъ Александрійскій (15), Максимъ Исповѣдникъ (15), Іоаннъ Лѣствичникъ (14), св. Варсонофій (14), Софроній (15), Никонъ Черногорецъ (19), игуменъ Герасимъ (16), Михаилъ изъ лавры Харитона (27), инокъ Нектарій (27), Геннадій Константинопольскій (16), митрополитъ Анастасій (18), и другіе, вплоть до мифическихъ образовъ мудрецовъ Стоматаласса — «Мореуста», Секунда или Лукмана (31). Среди «классиковъ» ранняго періода первое мѣсто по времени и по количеству произведеній занимаетъ ʿАбдаллахъ антіохійскій (16 — 18. 26, 28, 40), одинъ изъ основателей богословской литературы на арабскомъ языкѣ. Кромѣ него представлены экзегетъ Абу-л-Фараджъ ибн-ат-Таййибъ (12), историкъ Яхья антіохійскій (30), Илія нисибисскій (38) и др., крупнѣйшій проповѣдникъ патріархъ Илія Абу-Халимъ (27), догматикъ и полемистъ Павелъ Сидонскій (16) — одинъ изъ немногихъ, которыхъ за послѣднее время узнала ближе и европейская наука. Въ болѣе позднемъ періодѣ мы знакомимся съ интересной фигурой поэта Сулеймана, митрополита Газзы (38), который съ успѣхомъ пытался привить формы мусульманской поэзіи къ сюжетамъ христіанскаго культа. Въ XVII вѣкѣ всѣ произведенія группируются около личности патріарха Макарія (24, 29, 30), его сына архидіакона Павла (32, 33) и внука патріарха Кирилла (29); въ XVIII-мъ вырисовывается энергичная фигура борца за православіе логоѳета Иліи Фаxра (20—23) и продолжатель исторіи Макарія Михаилъ Брекъ (31). Нѣкоторые имена говорятъ намъ сравнительно мало, такъ какъ плохо извѣстны изъ другихъ источниковъ: ʿАффф-ибн-ал-Мекинъ (16), Софроній, митрополитъ Акки (31), Герасимъ, патріархъ александрійскій (24) или Кириллъ, митрополитъ Алеппо (25). Свѣтская наука съ почетомъ представлена врачами IX—XI вѣка, пересадившими на арабскую почву греческую образованность (42), медикомъ архидіакономъ Саʿидомъ ал-Месихи (41), маронитскимъ митрополитомъ Германомъ Фарxатомъ (16, 35) — поэтомъ и филологомъ, однимъ изъ «столповъ» возрожденія ново-арабской литературы.

Нельзя еще не отмѣтить важнаго значенія, которое пріобрѣтаетъ коллекція для арабской палеографіи, благодаря преобладанію датированныхъ рукописей. Изъ 42-хъ 27 имѣетъ вполнѣ опредѣленное указаніе времени написанія (за исключеніемъ сомнительнаго № 8): къ нимъ надо прибавить еще три (19, 29, 30), скопированныя Павломъ Алеппскимъ или Макаріемъ и относящіяся къ срединѣ XVII вѣка. Если изъ недатированныхъ откинуть пять списковъ XIX вѣка (16, 31, 36, 39, 41), какъ не представляющихъ палеографическаго интереса, то изъ шести остающихся только три (12, 26,

27) не могутъ быть точнѣе датированы, тогда какъ три другихъ (5, 10, 11) достаточно смѣло можно отнести къ XI—XII вѣку. Въ коллекціи нѣтъ особенно древнихъ экземпляровъ съ точки зрѣнія изслѣдователя христіанско-арабской письменности, датированные памятники которой восходятъ въ достаточно большомъ количествѣ до второй половины IX вѣка. Приписка одной рукописи (8), говорящая о 837 годѣ объясняется какимъ-нибудь недоразумѣніемъ, такъ какъ по палеографическимъ соображеніямъ памятникъ гораздо моложе. Отсутствіе древнихъ рукописей искупается послѣдовательностью иллюстраціи ко всѣмъ вѣкамъ, начиная съ XII-го до половины XIX-го (отсутствуетъ только XV вѣкъ). Древнѣйшая датированная рукопись—1156 года (42), хотя греко-арабскій псалтирь безъ даты на пергаментѣ (10) можетъ быть несомнѣнно отнесенъ къ болѣе раннему періоду. Къ XII вѣку относится еще одна рукопись 1178 года (14), къ XIII-му трехтомная библія 1236 г. (1—3), скопированная съ оригинала 1022 года. XIV и XVI вѣка представлены каждый тремя памятниками—1338 г. (37), 1341 (9), 1344 (4), 1536 (7), 1557 (38), 1579 (13). Къ XVII-му помимо четырехъ датированныхъ (1642—18, 1648—40, 1652—17, 1654—6) надо еще отнести не имѣющіе опредѣленныхъ указаній автографы патріарха Макарія и сына его Павла алеппскаго (19, 29, 30). Особенно богато представленъ XVIII вѣкъ—девятью рукописями (1700 г.—33, 1702 и 1704—24, 1731—21, 1744—20, 1747—23, 1760—22, 1765—32, 1773—35, 1789—34). Даты XIX вѣка носятъ три списка (1834—15, 1846—25, 1851—28).

Всѣ эти даты имѣютъ существенное значеніе, такъ какъ по самому характеру коллекціи онѣ даютъ возможность обрисовать развитіе письма именно у христіанъ въ Сиріи. Каллиграфическая традиція у арабовъ-христіанъ вообще носила нѣсколько иной характеръ, чѣмъ у мусульманъ. Достаточно взглянуть на древнѣйшіе анонимные памятники письменности Синая и монастыря св. Саввы въ IX вѣкѣ, чтобы увидать все своеобразіе ихъ письма, отличающее отъ современныхъ имъ произведеній мусульманъ. Удачная идея Тиссерана выдѣлить христіанско-арабскіе памятники въ особую группу въ его прекрасномъ учебномъ пособіи по семитской палеографіи[1] съ наглядностью обнаруживаетъ тотъ же фактъ и на болѣе значительномъ хронологически пространствѣ. Для иллюстраціи его хорошо служитъ и вновь пріобрѣтенная коллекція.

Нельзя не отмѣтить дополнительно, что она даетъ довольно много ав-

[1] Specimina Codicum Orientalium conlegit Eugenius Tisserant, Bonnae 1914.

тографовъ дѣятелей антіохійской патріархіи за разныя эпохи. Въ ней мы находимъ рядъ рукописей, переписанныхъ Дорофеемъ, митрополитомъ Триполи (13), патріархомъ Макаріемъ (29), его сыномъ архидіакономъ Павломъ (6, 17—19), внукомъ патріархомъ Кирилломъ (29), борцомъ противъ уніи въ XVIII вѣкѣ Ильей Фаҳромъ, логофетомъ антіохійскаго престола (20, 23) и т. д. Къ XIX вѣку относятся копіи Ṣаббāга (16) и Ṣаррӯфа (15, 28), хорошо извѣстныхъ по коллекціямъ еп. Порфирія Успенскаго.

Если не считать изящно исполненныхъ въ большинствѣ случаевъ копій Павла алеппскаго, художественныхъ экземпляровъ въ собраніи нѣтъ. Останавливаетъ вниманіе рукопись Посланій Апостольскихъ (9) съ заставками въ нѣсколько красокъ съ золотомъ и украшеніями буквъ. Отсутствуютъ и миніатюры, если не говорить о грубо набросанныхъ эскизахъ въ трехтомной библіи (1—3).

Предлагаемый вниманію интересующихся христіанскимъ Востокомъ списокъ носитъ лишь предварительный характеръ и имѣетъ уже, къ сожалѣнію, нѣкоторую исторію, какъ и сама коллекція. Ознакомиться съ рукописями я получилъ возможность еще весной 1914 года, когда благодаря ходатайству Академіи Наукъ былъ допущенъ къ занятіямъ въ бывш. Собственной Его Величества Библіотекѣ въ Зимнемъ Дворцѣ. Выдающееся значеніе коллекціи тогда же убѣдило меня въ желательности дать обстоятельный каталогъ съ анализомъ каждой рукописи въ отдѣльности и съ болѣе или менѣе обширными выписками изъ наиболѣе цѣнныхъ. Въ частности, цѣлый рядъ неизвѣстныхъ или малоизвѣстныхъ сочиненій патріарха Макарія побудилъ меня собрать свѣдѣнія о другихъ его произведеніяхъ, находящихся въ западной Европѣ. Воспользовавшись лѣтней командировкой 1914 года за границу, я въ іюнѣ мѣсяцѣ обслѣдовалъ отдѣльныя рукописи Макарія, сохранившіяся въ Лейпцигѣ и Халле. Къ половинѣ іюля во время пребыванія въ Лейденѣ каталогъ былъ совершенно законченъ, но обстоятельства военнаго времени заставили оставить его вмѣстѣ со всѣмъ багажемъ и другими работами въ Голландіи, гдѣ онъ—хочу надѣяться—находится и въ настоящее время. Передача коллекціи Азіатскому Музею выдвинула на очередь вопросъ о вторичномъ составленіи описи, но дать обстоятельнаго каталога я уже не былъ въ силахъ, такъ какъ продѣлать вторично ту же самую работу было слишкомъ тяжело по психологическимъ условіямъ, и кромѣ того она при всѣхъ усиліяхъ оказалась бы неполной безъ матеріаловъ, оставленныхъ въ Голландіи.

Въ предлагаемой описи я ограничился поэтому ссылками только на работы Брокельмапна[1] и Графа[2], не затрагивая выясненнаго болѣе или менѣе въ каталогѣ вопроса о редакціи библейскихъ переводовъ, не подбирая свѣдѣній о другихъ экземплярахъ въ собраніяхъ Запада и Востока (особенно Бейрута) и совершенно отказавшись отъ всякихъ выписокъ, извлеченій, анализа памятниковъ и данныхъ объ авторахъ. Думаю все же, что и въ настоящемъ видѣ опись можетъ представить извѣстный интересъ, какъ первое сообщеніе о цѣломъ рядѣ неизвѣстныхъ не только у насъ, но и въ западной Европѣ памятниковъ христіанско-арабской письменности.

1—3.

31 × 24 (27 × 18). 257+234+274 л. 26, 23 стр.[3]

الكتاب المقدس

Библія въ 3 томахъ, скопированная въ Дамаскѣ Саввой лавріотомъ, въ міру Пименомъ дамасскимъ (سابا السيقّي بمن الدمشقيّ) въ 1236 г. по оригиналу, писанному въ Антіохіи въ 1022 г. Часть третьяго тома писана другой рукой. Рукописи сличены и въ нѣкоторыхъ мѣстахъ ремонтированы; текстъ въ два столбца.

Въ первомъ томѣ нѣсколько грубыхъ миніатюръ (л. 77ᵛ, 100, 219ᵛ, 236ᵛ).

Содержаніе: томъ I-ый кн. Бытія—Псалтирь (включительно), II-ой Премудрость Соломона—кн. Нееміи, III-ій кн. Маккавеевъ—Товитъ и Евангеліе Матѳія—Апокалипсисъ. Въ т. II л. 144ᵛ—145 большая приписка о междуусобіяхъ въ Дамаскѣ въ 7196 году и л. 158ᵛ о событіяхъ въ Белемендскомъ монастырѣ въ 7198 г.

4.

Евангеліе на греческомъ языкѣ, вѣроятно XI вѣка (по опредѣленію проф. Г. Ф. Церетели). Около 318 листовъ пергамента съ лакунами. Приписки гласятъ, что оно пожертвовано въ церковь св. Сергія, Вакха и Леон-

---

[1] Brockelmann, Geschichte der arabischen Litteratur I-II, Weimar-Berlin 1898-1902.

[2] Graf[1] = Die christlich-arabische Literatur bis zur frankischen Zeit. Freiburg im Breisgau, 1905 (Strassburger Theologische Studien VII Band 1 Heft), Graf[2] = Christlich-arabisches (Theologische Quartalschrift XCV, 1913, 161—192).

[3] Первыя цифры указываютъ размѣръ въ сантиметрахъ (съ полями и безъ полей), слѣдующая — число листовъ въ томѣ и послѣднія — число строкъ на страницѣ.

тія въ Босрѣ въ 6852 (1344) г.; было реставрировано патріархомъ Іоакимомъ въ 6926 (1418) г.

5.

24×17 (19 × 11). 208 л. 18 стр.

اربعة اناجيل

Четвероевангеліе безъ даты; вѣроятно XI—XII в.; подновлено въ нѣкоторыхъ мѣстахъ, съ лакунами.

6.

$18^1/_2 \times 12^1/_2$ (14 × 8). 151 л. 17 стр.

اربعة اناجيل

Четвероевангеліе, переписанное арх. Павломъ алеппскимъ въ Коломнѣ около Москвы въ 1654 г. (л. 70). Копія исполнена очень изящно, строчки обведены рамкой rubrum. Имѣются помѣтки переписчика 1662 г. (л. 5).

7.

18×13 ($13^1/_2 \times 9$). 343 л. 14 стр.

تفسير الانجيل

Евангеліе съ комментаріемъ въ первой части. Рукопись дефектна, переплетена въ отрывокъ старой рукописи дīвāна ал-Мутанабби. Дата неясна; повидимому 6944 (1536) г.

8.

26×18 (21 × 12). 155 л.

رسائل الرسل واعمالهم

Посланія и дѣянія апостольскія. Дефектная рукопись, изрѣдка сирійскія приписки на поляхъ. На ярлыкѣ русская надпись: «Книга пожертвована въ 837 г. по Р. Х. церкви свв. Сергія и Вакха въ Сададѣ», но неизвѣстно откуда заимствованная дата сомнительна, такъ какъ по внѣшнему виду рукопись значительно позднѣе.

9.

$28^1/_2 \times 20^1/_2$ ($22^1/_2 \times 14$). 237 л. 13 стр.

رسائل الرسل واعمالهم

Посланія и дѣянія апостольскія. Роскошный экземпляръ съ заставками и позолотой, писанный въ 742 г. хиджры или 1058-мъ по эрѣ мучениковъ

(= 1341 по Р. Х.) для одного изъ европейскихъ консуловъ въ Дамаскѣ (سِيَرْ حكم السُّخَيني الكنصل).

10.

22 × 16 (16 × 13). 170 л. 16, 17 стр.

المزامر

Псалтирь съ параллельнымъ греко-арабскимъ текстомъ на пергаментѣ въ два столбца. Экземпляръ дефектный съ лакунами, иногда возстановленными на бумагѣ. Даты нѣтъ, вѣроятно XI в.

11.

$19\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ (14 × 11). 308 л. 20 стр.

المزامر

Такой же псалтирь на бумагѣ, сильно поврежденный въ началѣ и концѣ. Дата не сохранилась, вѣроятно XII в.

12.

$21 \times 15^{1}_{2}$ (16 × 10). 287 л. 15 стр.

تفسير المزامير لابى الفرج عبد الله بن الطيّب

Толкованіе на псалтирь Абӯ-л-Фараджа Ибн-аṭ-Ṭаййиба (ср. Graf[1] 58 № 8-9). Первая часть до 81 псалма, безъ даты.

13.

$28 \times 18\frac{1}{2}$ (21 × $12\frac{1}{2}$). 138 л. 27 стр.

تفسير ستّة أيّام الخليقة ليوحنّا فم الذهب

Толкованіе на Шестодневъ Іоанна Златоустаго (ср. Graf[2] 187a). Рукопись переписана въ 7087 (1579) г. Дорооееемъ, митрополитомъ Триполи въ монастырѣ арханг. Михаила въ Іерусалимѣ (л. 135), заключаетъ первую часть — 30 проповѣдей.

14.

21 × 15 (17 × 11). 340 л. 15, 17 стр.

I. л. 1—222. سلّم الفضائل ليوحنّا رئيس دير طور سينا

Лѣствица добродѣтелей Іоанна, игумена синайскаго. Рукопись 574 г. х. (1178 по Р. Х.), скопированная съ оригинала 319 (931) г.

II. л. 223ᵛ—340. تعاليم الأب برصنوفيوس

Наставленія аввы Варсонофія. Экземпляръ съ дефектами въ концѣ, сильно поврежденный червями.

15.

25 × 17 (20 × 12½). 204 страницы. 21 стр.

I. стр. 1—108. البرهان فى تثبيت الايمان لصفرونيوس فم المسيح

Доказательство въ утвержденіе вѣры Софронія (ср. Graf[1] 71 № 15).

II. стр. 119—155. رسائل القديس كيرلس الاسكندرىّ

Посланія св. Кирилла Александрійскаго.

III. стр. 159—198. مناظرة بين القديس مكسيمس المعترف وبين بيرس

Состязаніе между св. Максимомъ Исповѣдникомъ и Пирромъ (ср. Graf[1] 69 № 5).

Копія, переписанная рукой Ṣаррӯфа въ 1833-1834 г.

16.

20 × 16 (17 × 10). 133 л. 19 стр.

Сборникъ догматическаго содержанія. Рукопись XIX в., переписчикъ ميخاييل بن جرجس شحاده الصباغ.

I. л. 1⁶—52. رسائل لبولص اسقف صيداء Посланія Павла сидонскаго.

II. л. 52ᵛ—63 ᵛ. رسالة على مذاهب النصارى لعفيف بن المكين ابن مؤمّل

Посланіе о христіанскихъ сектахъ ʿАффа-ибн-ал-Мекӣна.

III. л. 64—68. منتخبات من الكافى فى المعنى الشافى لجراسيموس رئيس دير مار سمعان العامودىّ

Отрывки изъ догматическаго трактата Герасима игумена монастыря св. Симеона столпника.

IV. л. 68—69ᵛ. افاويل بعض سبيلات من ديوان جرمانوس فرحات

Изреченія сивиллъ изъ дӣвāна Германа Фарḥāта.

V. л. 75ᵛ—114. شرح الامانة المستقيمه لعبد الله بن الفضل الانطاكى

Толкованіе правой вѣры ʿАбдаллāха Антіохійскаго. (См. Graf[2] 190 и ниже № 18, I).

VI. л. 114ᵛ—124ᵛ. سؤالات واجوبة له Вопросы и отвѣты его же (ср. № 17, III).

VII. л. 125ᵛ—129. قانون امانة المسيحيين لجناديوس بطريرك القسطنطينية

Символъ православной вѣры Геннадія патріарха константинопольскаго.

VIII. л. 129ᵛ—130. تاوطوكسون من الاستشارى فى كنيسة دمشق تقال نهار الجمعة باكر تمام الاربعين

Пѣснопѣніе въ честь Богородицы.

17.

21 × 16 (15 × 8). 208 л. 15 стр.

Сборникъ сочиненій ʿАбдаллāха антіохійскаго, переписанный рукой архидіакона Павла алеппскаго.

I. 1ᵛ—3. Рядъ приписокъ Павла о дѣятельности патр. Макарія и рукоположеніи митрополитовъ до его отъѣзда въ 1062 (1652 г.).

II. 5ᵛ—18. كتاب المنفعة لعبد الله الأنطاكى «Малая книга пользы» въ 13 главахъ. (См. Graf² 191ᵈ).

III. 18ᵛ—41ᵛ. سؤالات واجوبة له Вопросы и отвѣты (ср. № 16 VI).

IV. 42—64. مقالة تشتمل على معانى نافعة للنفس له Душеполезныя мысли (Graf² 191ᵃ).

V. 64ᵛ—208ᵛ. كتاب المنفعة له. «Большая книга пользы» въ 75 гл. съ дефектами. (Graf² 191—192).

18.

20 × 14½ (16 × 8). 135 л. 13, 15 стр.

Сборникъ-автографъ Павла алеппскаго съ датой 1052 (1642) г. и припиской 1055 г. (въ основной части).

I. 1ᵛ—68ᵛ. شرح الامانة المستقيمة لعبد الله الانطاكى

Толкованіе правой вѣры ʿАбдаллāха антіохійскаго (см. Graf² 190 и № 16, V).

II. 69—78. خبر المقابيين Книга маккавеевъ.

III. 79—84. عظة ليوحنا فم الذهب Проповѣдь Іоанна Златоустаго.

IV. 85ᵛ—104ᵛ. جواب مكتوب بابا مدينة روميه الى يواكيم الانطاكى تاليف المطران انسطاسيوس يعرف بابن مجلّى

Отвѣтъ на посланіе папы римскаго Іоакиму антіохійскому, составленный митрополитомъ Анастасіемъ.

V. 104v—124v. ردّ جواب مكتوب باطيشتا الافرنجى Отвѣтъ на посланіе франка Батиста.

VI. 125—128. عظه ليوحنا فم الذهب فى هيرديادة Проповѣдь Іоанна Златоустаго объ Иродіадѣ.

VII. 128v—138v. Два разсказа о дамасскихъ церковныхъ событіяхъ.

19.

$22 \times 15\frac{1}{2}$ ($15 \times 8\frac{1}{2}$). 122 л. 17 стр.

الحاوى الصغير للقديس نيقون

Малый сборникъ Никона дивногорца. Копія Павла алепскаго съ дефектами.

20.

$21 \times 16\frac{1}{2}$ ($15\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{2}$). 209 стр. 19 стр.

Сборникъ полемическихъ трактатовъ и посланій Иліи Фаҳра логофета антіохійскаго престола (الياس بن فخر لوغوثاتى الكرسى الانطاكى). Автографъ съ датой 1744 г.

I. стр. 1—78 المعروض الى الاباء الكرام الكهنه المستولين الآن على الرعية المباركة من طائفه الروم بحلب المحروسه

II. стр. 78—209. Мелкіе трактаты.

21.

22×16 (16×10). 423 стр. 21 стр.

المناظرة الجلية فى دعوة الروم القديمة تاليف الياس فخر ابن الفخر الطرابلسى

Полемическій трактатъ объ исхожденіи св. Духа Иліи Фаҳра. Рукопись 1731 г.

22.

$20 \times 15\frac{1}{2}$ ($14\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$). 96 стр. 19 стр.

Два трактата на ту же тему того же автора; дата перваго 1760 г.

I. стр. 1—82. رسالة فى باب انبثاق الروم القدس المجيد لإلياس الفخر

II. стр. 1—12. مقالة وجيزة فى باب قوله تعالى كلما للاب فهو لى

23.

$22\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$ (16 × 10). 58 л. 17, 19 стр.

Два полемическихъ трактата о таинствахъ его же. Автографъ съ датой 1743 г.

I. 1v—30. مقالة فى باب الأسرار المقدسة وما جاء لكلّ منها سندًا فى الكتاب الالهى يؤكده وان لكلّ سرّ منها صورة تخصّه جمع الباس فخر الشهير بابن الفخر اللغوناتى للكرسى الانطاكىّ

II. 30v—58v. شرح وجيز للكهنة المخدعين بوساوس ظنونهم بأن سرّ القربان الطاهر قد يكمل بتلاوة الكلام الربانىّ على العرابين الموضوعة فقط من غير صلاة الكاهن ودعاء الروح الكلّى قدسه وحلّ اعتراضات المعترضين لذلك لقيام رأيهم ومن يجرى مجراهم

24.

$15\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ (11 × 6). 105 л. 17 стр.

Сборникъ полемическихъ трактатовъ противъ католицизма и уніи начала XVIII в. (даты 1702, 1714 г.).

I. 1v—33. رساله جراسيموس بطريرك الاسكندرية الى الاراخنة القاطنين فى ارشيه طرابلس الشام وباقى المسيحيين فى كرسىّ انطاكية واعمالها

Посланіе Герасима, патріарха александрійскаго, къ жителямъ Триполи и паствѣ Антіохіи.

II. 33v—35. Отвѣтъ ихъ.

III. 35v—55. Отвѣтъ отъ жителей Алеппо.

IV. 57v—82v. رسالة الى كيريلص البطريرك الانطاكىّ

Посланіе Кириллу патріарху антіохійскому, повидимому, папскаго нунція изъ Іерусалима въ 1714 г.

V. 85v—103. افوالًا واخبارًا (sic) من أجل مدينه رومبه . . . ممّا جمعه مكاريوس البطريرك الانطاكىّ من التواريخ

Описаніе Рима, составленное изъ разныхъ историковъ патріархомъ Макаріемъ антіохійскимъ.

25.

18 × 13 (14 × 10). 174 л. 17 стр.

المكاتبة بين كيرللس مطران الروم بحلب وبين البادرى بولس العازرى رئيس الاباء العازريين بحلب والمرسل الرسولىّ

Полемическая переписка между Кирилломъ митрополитомъ алепскимъ и от. Павломъ лазаристомъ, папскимъ нунціемъ въ Алеппо. (Даты 1846—1847 г.).

26.

21 × 15 (17 × 10). 101 л. 15 стр.

I. 1^{v}—94^{v}. كتاب الروضة لعبد الله الانطاكىّ

«Садъ» ʿАбдаллāха антіохійскаго (см. Graf^{2} 189—190).

II. 95—97^{v}. تفسير كلام معجم من العربية له

Толкованіе греческихъ словъ его же (см. ibid. 190^{b}). Рукопись съ дефектами безъ даты.

27.

17½ × 13 (14 × 9). 242 л. 11, 14 стр.

Сборникъ проповѣдей, дефектный безъ даты.

I. 1—2^{v}. تختيكون قسطنطنية واورشليم وانطاكية

Отрывокъ изъ тактикона Константинополя, Іерусалима и Антіохіи.

II. 3—7. Конецъ какой то проповѣди.

III. 7^{v}—19. ميمر ليوحنا فم الذهب على الابن الشاطر

Проповѣдь Іоанна Златоустаго о блудномъ сынѣ.

IV. 19—50. ميمر للقديس باسيليوس لاحد اللحمين ودخول الصوم

Проповѣдь св. Василія.

V. 50^{v}—60. ميمر لنقطاريوس رئيس اساقفة القسطنطنية على ذكر الشهيد مار تادرس الاوخاييطى

Проповѣдь Нектарія, архіепископа константинопольскаго въ память св. Ѳедора.

VI. 60^{v}—69^{v} ميمر للبارّ ميخائيل من سيق خاريطون

Проповѣдь блаженнаго Михаила изъ лавры Харитона.

VII. 69^{v}—84. ميمر لبعض الاباء على نصف الصوم

Проповѣдь одного изъ отцовъ на средину поста.

VIII. 85—242ᵛ. التراجيم المختصّة بالاعياد السيّديّة لاليا الحدينى

Проповѣди на праздники господни патріарха Иліи Абӯ-Ḥалима. (Одна рукопись, не опредѣленная бар. Розеномъ, имѣется уже въ Азіатск. Муз., см. Notices sommaires стр. 13 № 10).

28.

21 × 15 (16 × 10). 334 стр. 19 стр.

بعجه المؤمن لعبد الله بن الفضل الانطاكى

«Радость вѣрующаго» ʿАбдаллāха антіохійскаго (Graf[1] 69—70 № 9, Graf[2] 189). Скопирована Ṣаррӯфомъ (نقولا جرجس صروف) въ 1851 г.

29.

21½ × 15 (15 × 9½). 150 л. (до 131 л. страницы перенумерованы арабскими цифрами вплоть до ٣١٩). 22, 24 стр.

كتاب مجموع يشتمل على اخبار ومعانى(sic) كثيره

Сборникъ статей (ок. 50) разнообразнаго содержанія, составленныхъ и въ большей части переписанныхъ патріархомъ Макаріемъ; на 1—2 данъ فهرست списокъ рукой патріарха Кирилла. Важнѣйшія статьи историческаго содержанія: стр. 61—78 дефектный разсказъ о послѣднихъ антіохійскихъ патріархахъ (اخبار بعض بطاركة انطاكية الآخرين), стр. 83—105 перечисленіе малоизвѣстныхъ епархій (اخبار واسامى ابرشيات كثيرين من الناس لم يعرفوهم), стр. 123—191 имена антіохійскихъ патріарховъ (اسامى بطاركة انطاكية من بطرس الرسول الى الآن), стр. 191—279 описаніе Грузіи (издано по позднему ватиканскому списку О. Лебедевой и П. Жузе).

30.

21½ × 15 (18 × 11). 153 л. 25 стр.

Рукопись-автографъ Павла алеппскаго (въ двухъ первыхъ частяхъ) съ датой 7164 (1656) г.

I. 1ᵛ—47. اسامى بطاركه انطاكيه من عهد بطرس الى الآن مأخوذة من كتاب البطريرك مكاريوس الحلبى

Имена антіохійскихъ патріарховъ изъ сочиненія патріарха Макарія.

II. 47ᵣ—48ᵛ. اخبار بطاركه الاسكندريه مما عنا يجمعها سعد بن يحيى (sic) الانطاكى ... فى تاريخه ...

Отрывокъ изъ исторіи александрійскихъ патріарховъ Яхьи антіохійскаго.

III. 55ᵛ—153ᵛ. خبر الشيخ برلام وابن الملك يواصف Сказаніе о Варлаамѣ и Іоасафѣ.

31.

22 × 15½ (16½ × 10½). 245 л. 17 стр.

Сборникъ разнообразнаго содержанія, безъ даты, XIX вѣка.

I. 1ᵛ—15ᵛ. الفاظ غريغوريوس المتكلم باللاهوت عن الاشياء المخلوقه

Изреченія Григорія Богослова о вещахъ сотворенныхъ.

II. 16—22. حكم منتقاة من اقوال الحكما الثقاة

Мудрыя изреченія.

III. 22ᵛ—28ᵣ. بعض فلسفه وحكمة ... وعظ بها سطوماتالاصا

Мудрость Стоматаласса.

IV. 28—39. اثنا عشر وصيه كتبها اصطوماتالاصا

12 заповѣдей Стоматаласса.

V. 39ᵛ—40. وصية لقمان الحكيم Завѣщаніе Лукмана.

VI. 40—40ᵛ. وصايا نافعة وهى اثنى عشر وصيه

12 полезныхъ заповѣдей.

VII. 41ᵛ—116ᵣ. اسامى بطاركه انطاكيه العظمى ليخائيل بريك

Списокъ антіохійскихъ патріарховъ, составленный Михаиломъ Бурейкомъ съ дополненіями (переведенъ еп. Порфиріемъ въ «Востокъ Христіанскій»).

VIII. 119ᵛ—146. بستان الحكما والادبا مما ألف من الحكما واستخرج من فضائل العلما وامثال الفهما

«Садъ мудрецовъ» — душеполезное чтеніе.

IX. 146—152ᵛ. وصيه لقمان الحكيم

Завѣщаніе Лукмана.

X. 153—173. امثال ومعانى لقمان الحكيم

Притчи и афоризмы Лукмана.

XI. 173ᵣ—201ᵣ. دفع الهمّ لإليا بن سينا

«Отогнаніе заботы» Иліи Нисибисскаго (Graf[1] — 64-66. Ср. № 38 II).

XII. 202[v]—230[v]. اقوال منسوبة الى سكندس الحكيم

Изреченія, приписываемыя философу Секунду.

XIII. 233—до конца. تحفة البيان فى ادب الفتيان من لطائف بعض علماء اليونان لصفرونيوس مطران عكّا

«Подарокъ краснорѣчія» Софронія, митрополита Акки.

32.

105+82 л. и 88+104 л.

رحلة مكاريوس

«Путешествіе патріарха Макарія, описанное Павломъ алеппскимъ». 2 тома фотографій съ рукописи Британскаго Музея 1765 г. Addit. 18427—18430. (См. Catalogus Codicum Manuscriptorum Orientalium II, Londini 1846, стр. 366 № 802—805). По этой рукописи исполненъ переводъ Belfour'a; въ работѣ Муркоса она не использована.

33.

$20\frac{1}{2} \times 15$ ($15\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{2}$). 366 л. ($36\frac{1}{2}$ куррāсовъ по 10 л.),

رحلة مكاريوس

Путешествіе патріарха Макарія. Дамасская рукопись 1700 г., оригиналъ находящихся въ Россіи, который считался сгорѣвшимъ во время дамасской рѣзни 1860 г. Отсутствуетъ л. 190 (послѣдній въ 10-мъ куррāсѣ), л. 8 замѣненъ двумя новыми.

34.

$21\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ (рамка $17\frac{1}{2} \times 10$). 480 л. 23 стр.

الحقيقة والمجاز فى رحلة بلاد الشام والحجاز لعبد الغنىّ النابلسى

Путешествіе ʿАбд-ал-Ганй нāбулусскаго (см. Brockelmann II, 348,70). Рукопись 1204 (1789) г.

35.

22×16 ($17 \times 11\frac{1}{2}$). 292 л. (29 куррāсовъ по 10 л.) 23 стр.

احكام باب الاعراب عن لغة الاعراب لجرمانوس فرحات

Словарь Германа Фарḫāта (изд. R. Dahdah, Marseille 1849). Рукопись 7281 (1773) г.

36.

$21 \times 15^1/_2$ ($15^1/_2 \times 10$). 37 л. 17 стр.

كفاية المتحفّظ فى اللغة لأبى اسحق ابراهيم بن احمد بن عبد الله الطرابلسىّ المعروف بابن الأحدابى

Синонимическій словарь Абӯ-Исḥāḳа Ибрāхӣма ал-Аḥдā'ӣ (см. Brockelmann I, 308 № 4). Рукопись XIX в. безъ даты.

37.

$23^1/_2 \times 15^1/_2$ ($17^1/_2 \times 11^1/_2$). 304 л., перенумерованныхъ восточнымъ почеркомъ, 31 стр.

شرح الكافية لابن الحاجب تاليف رضى الدين الاسترابادى

Толкованіе Радӣ-ад-дӣна астрабадскаго на грамматическій трактатъ *ал-Кāфӣю* Ибн-Ḫāджиба (см. Brockelmann I, 303, № 8,б). Дата 739 (1338) г., рукопись сличена въ 740 г.

38.

22×16 ($15^1/_2 \times 10$). 106 л. 13 стр.

I. 1^v—90. ديوان سليمان بن حسن الغزّى

Дӣвāнъ Сулеймāна-ибн-Ḫасана, митрополита Газзы.

II. 90^v—165. دفع الهمّ تاليف ايليا مطران نصيبين

«Отогнаніе заботы» Иліи, митрополита нисибисскаго (Graf[1] 64—66. Ср. № 31,xi). Дата 7065 (1556) г.

39.

$21^1/_2 \times 16$ (16×10). 21 л. 21 стр.

حاشية السيّد الشريف على شرح الإصفهانى لطوالع الانوار تاليف البيضاوى

Примѣчанія ал-Джурджāнӣ на комментарій ал-Исфахāнӣ къ метафизикѣ ал-Бейдāвӣ (Brockelmann I, 418, VI 2*). Рукопись XIX вѣка безъ даты.

40.

21 × 15 (16 × 10). 83 л. 17 стр.

كتاب تاثيرات الجوّ المختصّ بعلم الفلسفة للشمّاس عبد الله بن الفضل الانطاكىّ

«Книга атмосферическихъ вліяній, относящаяся къ области философіи» діакона ʿАбдаллāха-ибн-ал-Фадла антіохійскаго. (Таковъ заголовокъ рукописи, но принадлежность сочиненія упомянутому лицу очень сомнительна). Дата 7156 (1648) г.

41.

21 × 13 (15 × 7). 74 л. 15 стр.

انتخاب الاقتضاب المجموع على طريق المسألة والجواب تاليف الارشد باكون أبى نصر سعيد بن ابى الخير المسيحى بن عيسى المتطبّب

Медицинскій трактатъ архидіакона Абӯ-Наср Саʿīда ал-Месīхӣ. (Brockelmann, I, 491 № 29). Рукопись XIX вѣка безъ даты.

42.

25 × 15 (20½ × 12½). 248 л. 23 стр.

Очень важный сборникъ трактатовъ по окулистикѣ, составленный для своего употребленія іерусалимскимъ врачемъ عبد الرحمن بن ابراهيم بن سالم بن عمّار الانصارى المقدسى المتطبّب въ 551 (1155) г. Среди трактатовъ много униковъ, неизвѣстныхъ спеціалистамъ, если судить по работѣ J. Hirschberg, J. Lippert, E. Mittwoch — Die arabischen Augenärzte I—II, Lpz. 1904 сл.

I. 1—42ᵛ. تذكرة الكحّالين لعيسى بن علىّ

«Памятка окулистовъ» ʿИсы-ибн-ʿАлӣ (Brockelmann I, 236 № 12. Изд. Hirschberg, op. cit. I). Есть дефекты.

II. 43—69. تشريح العين واشكالها ومداواة اعلالها تاليف على بن ابراهيم بن بختيشوع الكفرطابى

Анатомія глаза и его болѣзни ʿАлӣ-ибн-Ибрāхӣма изъ Кефртāба.

III. 70—75. جوامع كتاب جالينوس فى الامراض الحادثة فى العين

Конспектъ книги Галена о глазныхъ болѣзняхъ.

IV. 77—127. كتاب حنين بن اسحق فى تركيب العين وعللها وعلاجها على رأى ابقراط وجالينوس

Книга Ḫунейна ибн-Исха̄ка о структурѣ глаза, его болѣзняхъ и ихъ леченіи по ученію Иппократа и Галена (ср. Hirschberg — I, xiii, xxxvii).

V. 128—137. كتاب معرفة محنة الكحّالين ليحيى بن ماسويه

Испытаніе окулистовъ Йаḥйи-ибн-Ма̄савейха.

VI. 138—168. كتاب العين المعروف بدغل العين له ايضًا

Его же книга о глазѣ.

VII. 171—196. كتاب حنين بن اسحق فى العين

Книга о глазѣ Ḫунейна-ибн-Исḥа̄ḳа (ср. Hirschberg, I, xiii, xxxvii).

VIII. 196—221. كتاب المنتخب فى علم العين لعمّار بن على الموصلىّ

Книга извлеченій изъ науки о глазѣ ʿАмма̄ра-ибн-ʿАлй мосульца. (Brockelmann I, 240 № 27; Hirschberg, т. II).

IX. 222—248v. كتاب البصر والبصيرة فى علم العين وعللها ومداواتها لثابت بن قرة

Работа по окулистикѣ Са̄бита-ибн-Ḳурры ḥарра̄нца (Hirschberg I, xxxvii). Въ концѣ дефектъ; страницы перебиты при переплетѣ.

И. Крачковскій.

П. Май 1919.